

MARMORMOLNET

MARMOR MOLNET

OM BILDHUGGAREN
SERGEL

av

ERNST BRUNNER

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

FÖRORD 11

DEL I

1740–1749

Underbarnet på Norra Smedjegatan	19
Slottsgemaken	27
Tyska skolan	31
Stenkroppar, prinsroppen på bärkudde	35

DEL II

1749–1754

Malmskillnadsgatan	41
Konstnärskolonin	44
Kungadöd, tronbestigningar	47
Klarabranden, de nya slottsgemaken	51
Bildhuggeriet, Konstakademien	55

DEL III

1754–1758

L'archevêque, bildhuggarbodarna, gemaken	63
Ritskolan, modellerna, den lille herren	68
Mina skolor	73

DEL IV

1758

- Till Ystad 81
Hamburg–Paris 88
Ateljén på Louvren 94
Jag porträtteras av Pasch, sedan hem 103

DEL V

1758–1767

- Arbete i tre ateljéer 109
Den illa omtyckte prinsen 114
Bildhuggarkallet, hjältestoderna 117
Höga ideal, ett liv i synd 124
Jag förbereder resan till Rom 130
Sista våren i huvudstaden, resestipendiet 136

DEL VI

1767–1769

- Till Rom 141
Nedresan 143
Till Venedig, Adria över Istriska bergen 148
Vicolo Mancini 153
Mitt tungsinne, natur i rörelse 158
Svenskarna, Venusstoden, marmorvårtan 162
Lustslottet Villa Madama 165
Mordet på Winckelmann 168
Tre stolar till Neapel 172
Portici, Herculaneum 177

DEL VII

1769–1774

Faunen 185

Ateljén på Via Gregoriana 193

Apollino i fackelsken 198

Svenskarna i mitt hem 201

Diomedes i marmor, fullskalemodellen 207

Statsvälvningen, jag säljer erotica 212

DEL VIII

1774–1777

Si è dato la mania, carnevale, far död 219

Mor är död, i onåd, hela Rom vill se min konst 225

Prins Fredrik i Rom 233

DEL IX

1777–1779

Stora marmorblock anländer, jag befalls resa hem 239

Jag lämnar Rom, beser Carrara,

den döende L'archevêque 247

I Paris 252

Till Martin i London, kungen knorrar 260

DEL X

1779–1782

- Fördärvet 271
Jag bugar mig djupt 276
Alla kungens spektakler 282
Ateljéfrågan, Venus aux belles fesses 288
Kungen svårmodstyngd, Målar-
och bildhuggarakademien 293
Ehrensvärd, kungen blir intim 298
Jag förhärliigar kungen till vanvettets gräns,
en ny bastardgrossess, likslupar 306

DEL XI

1782–1784

- Ehrensvärd och idealen, prinsen blir kall i mun 313
Marknadsutroparen Bellman 319
Schröderheim, värdshusflickan Anna Rella 324
Till Rom, andra resan 329
Jag avskiljs från kungliga sviten och reser med Sparre 336
Kappåkningen till påven 343
Jag tecknar triumfatorn från källarmörkret 349
Konstinköpen, Endymion 355
Till Neapel 359

DEL XII

1784–1788

Bellman, Ehrensvärd, Desprez	367
Kungliga statybildhuggarverkstaden, Anna Rella	374
Antikerna vid Skeppsbrokajen	381
Hatet djupnar mot krig	387
Bacchus åker på en tunna	390
Fienden i fackelsken	393
Jag svansar för ett kungligt kadaver	400

DEL XIII

1788–1792

Krigsteatern, första akten	411
Spelet börjar i ateljén	420
Massdöden	428
Kolossalstatyn gömmer sig i en bondkärra	437
Den fullkomligaste av segrar	447
Offret syns gå genom pelarhallar	455
Vid platsen för mordet, dödsmasken	459

DEL XIV

1792–1800

- Plötsligt Ingenting 469
- Min dotter Johanna, jag sover hos Abildgaard 475
- Bellman i häktet 482
- Nya statsmän i sten, dödsmasken Bellman 485
- Alla dör, Anna Rella dör, mörkret fullständigt 492
- Jag ritar och skulpterar ikapp 497
- Jag plågas ikapp med Abildgaard,
Thorvaldsen, Ehrensvärd 504
- Gjutningen och den helande kraften 510

DEL XV

1800–1814

- Ehrensvärd sänks i graven, Gustav lyfts ur djupet 519
- Middag till det döda majestätets ära 529
- Uppresningen, avtäckningen 537
- Större och mindre huvuden, kroppar utan huvuden och armar,
utan människofötter, fragment av armar och ben 546

LITTERATUR OCH KÄLLOR 551

FÖRORD

MARMORMOLNET ÄR sista delen i min serie om sex biografier över bemärkta personligheter verksamma i Stockholm från sent 1600-tal till tidigt 1800-tal, alltså under utformandet av det mäktiga treaktsdrama som i svensk historieskrivning benämns stormaktstiden, frihetstiden och enväldet.

Darra, Liket ett skeleton samt Anckarström och kungamordet skrev jag i tredje person.

Valet att skriva den här sista biografien om Tobias Sergel i första person föregicks av resonemang som liknar de jag förde då jag skrev *Carolus Rex* och *Fukta din aska* (även ett tidigare arbete i första person om Edith Södergran, *Edith*).

Biografien är ju en framställning av en persons levnad utförd efter dennes bortgång och följaktligen skriven av en annan än huvudpersonen själv. För att berättiga namnet biografi måste studien, liksom vid andra vetenskapliga arbeten, präglas av stor förtrogenhet med ämnets detaljer, av sovrande kritik, av objektivitet i omdömet. På dessa punkter har jag gjort vad jag kunnat, och det här, vill jag få understruket, gäller i lika hög grad i de fall biografien berättas i jag-form, som fallet alltså är med *Marmormolnet*. En skillnad i det senare fallet är dock att genren ger författaren större frihet att skriva gestaltande och litterärt. Skulle Sergel ha skildrat sitt eget liv hade han valt bort pennan och arbetat med mejsel och ritstift. Det är också vad han har gjort. Att träda in i hans ställe, att dryga tvåhundra år efter hans död arrangera fakta ur hans liv så som dessa presenterats

för mig med efterlämnade skulpturarbeten, det rika tecknade materialet, i källskrifter och vetenskapliga arbeten, öppnar naturligt nog frågan om hur trovärdig jag förmår vara gentemot den verkliga Sergel.

Den här ambitionen att förvandla en levnadsteckning till en hybrid av privata upplevelser och historieverk, har i tidigare arbeten ifrågasatts, dels för att jag, enligt förlagets önskan, avstått från att tynga verken med akademiska formalia såsom personregister eller not- och källförteckningar och dels just för att jag genomgående också skrivit med en konstnärlig ambition.

En faktabok med en sådan målsättning framstår för vissa läsare redan i sig som någonting mindre tillförlitligt. Kanske borde jag ha försett mina nämnda, i första person hållna, biografier om Karl XII och Bellman med åtminstone en litteraturlista för att på så sätt ge läsaren en elementär möjlighet att kontrollera fakta?

Karl XII, såsom jag presenterade honom i *Carolus Rex*, väckte till exempel stor indignation bland medlemmar i Karolinska förbundet och svensk extremhöger (mordhot, två begravningskransar uppställda på recensionsdagen framför dörren till min arbetslokal m.m.). De fakta jag lade fram ville de se som förvanskade lån från deras av hävd högre vishet i ämnet. *Darra* om Swedenborg medförde förkastelsedomar från Swedenborgsällskapet och anhängare av Nya Kyrkan, vilka inte önskat sig mer vetenskaplighet i ämnet utan ännu en programskrift om andeskådaren, religionsstiftaren, den andre Messias. Boken om Bellman, *Fukta din aska*, fördömdes i sin tur av Bellmanssällskapet och särskilt av visromantikerna i ordenssällskapet Par Bricole, som i likhet med Swedenborgianerna vid offentliga sammankomster har avrått de närvarande från att befatta sig med mina alster. I båda fallen, sägs det, har jag uppträtt med falska anspråk på att förklara verkligheten bakom myten, bakom helgonförklaringarna eller bakom Bellmanhistorierna.

Likt ett skeleton om Johan Helmich Roman har klarat sig bättre (ett kanoniskt sällskap kring kompositören saknas), men de starkaste reaktionerna har genomgående kommit från de rojalistiska gustavianerna samlade i ordenssällskapet Gustafs skål med mera, och har gällt den bild av Gustav III som i vanlig ordning inte jag själv utan källorna visat fram och som jag förmedlat okorrumpert och tämligen utförligt i delarna IV och V.

Gustav III är en av huvudpersonerna även i *Marmormolnet*, del VI. Också Bellman återkommer eftersom han spelade en betydande roll i Sergels liv, liksom kungamördaren Anckarström som ju tog hans flitigast använda modell av daga.

Denna gång, med ännu en levnadsteckning i jag-form, har jag dock försett boken med en förteckning över alla de källor jag nyttjat och som ger läsaren möjligheten att se varifrån jag tagit mina fakta.

Tvivelsutan är det dock så att jag just i genren »biografier i jag-form« i högre grad gör bruk av fiktionen än i en strikt vetenskaplig text, men fiktionen behöver inte göra faktaframställningen mindre sann.

Fiktion, eller gestaltning, är ju inte fantasi.

Fakta i den ena genren förblir fakta i den andra och gestaltningen ger texten karaktär av urkundspublikation, en pålitlig autenticitet. Allt som sägs utspelar sig i den omedelbara omgivningen, dofter, färger, kroppens behov. Min tro är, till exempel, att jag som fingerad Sergel kan vara lika trovärdigt »subjektiv« som han, eller ge en bild av bristande representativitet i samma mån som Sergel själv skulle ha gjort i frågor som rört hans privatliv, hans estetiska hållning, hans självuppskattning, hans bristande moral. I jag-form glömmer jag som han. Jag håller liv i hans opportuna böjelse för tillrättalägganden, självförsvar eller polemik.

Dessutom: Generellt underlättar det också för läsaren att komma nära huvudpersonen om en text med estetiska kvaliteter är skriven i jag-form. De frågor som Sergel ställde sig själv

om identitet och autenticitet, om vardagens och privatlivets konflikter går just därigenom lättare att känna igen.

Kanske var det iakttagelser av det slaget som också den här gången blev avgörande vad gäller valet av själva framställningsformen.

Jag har velat säga något i den riktningen redan med titeln *Marmormolnet*: en bild av konstnären som under arbetet med det ursinnigt tunga stenblocket mejslar fram en tyngdlöst svävande sida av sig själv, en stenens själ.

Stockholm, Mariaberget

12 okt 2019

I sällsynta fall ser man vid födseln att barnets näve tränger fram och blir synlig innan huvudet kommit ut. Först den lilla knutna näven alltså, handens fingrar, hur de öppnas blåanlupna och griper efter syret där ute, rör vid det knådande som om de formade lera.

Man ser i sällsynta fall när barnets öga slås upp att föremålens former i den värld det anlänt till träffar linsen med en klang som är alldeles ren. Blodsugets eftervirvlar i fostervattnet syns där, att moderns huvud börjat ryttla syns, fotsulornas svettavtryck mot sänggaveln som om kraften i krystningen fått föderskan att gå rakt upp på en vägg, hur elden i en vedspis visar sig i samma nya öga, och djupare ner i speglingen, en köksträdgård i morgonsolen.

I sällsynta fall syns allt det här in i minsta detalj och helt fulländat i barnets ögonfukt och det, som sagt, redan innan världen som synbild nått fram, redan innan pulsslagen i navelsträngen upphört, innan barnet dragits i sin helhet ur födslogången, innan det kippat efter luft och gett hals.

DEL I

1740–1749

UNDERBARNET PÅ NORRA SMEDJEGATAN

DET JAG skriver om nu hände vid en tid som jag saknar minnen från men som jag senare fått höra ett och annat om och därför vågar tro att det tillgått just så som det sagts mig.

Jag som skriver det här var, då jag ännu levde, Tobias Sergel.

Jag kom till liv på Norra Smedjegatan någon timma efter soluppgången den 28 augusti, en söndag. Året var 1740. De föräldrar som nu blev mina var båda av nordtysk börd, mor Elisabeth, 36 år, från Kreutzburg och far, den tio år äldre mästare Christoffer Zergell, från Jena.

Jag blev familjens sjätte barn.

Två i syskonskaran hade då redan dött och bara de späda småsysterarna Märta och Anna fanns hos mamma i hemmet, samt pigan Maja som inte var skrivkundig men var den förlösningshjälp som med krökt pekfinger slevade fosterfettet ur armhålorna på mig, så som jag alltså fått det berättat för mig, medan barnmorskan, när allt var överstukat, fattade pennan, doppade den i bläckhornet och skrev på sitt modersmål tyska i journalen:

»*Knabe lebendig geboren ... pojke levande född ... ankom klockan sex ... laxerade på bittersalt ... ymnig blödning ... mycket mjölk i bröstet ...*«

Det datum som vid varje födsel fördes in i tyska församlingens dopbok var alltid ett enda och gällde inte dagen för nedkomsten utan dagen för själva dopakten. Alla dop i kyrkan

förrättades på en söndag. Eftersom det vid mitt namn står antecknat att jag kristnades av magister Laurentius Tunelius på själva födslodagen den 28 augusti, så måste dopet alltså ha förrättats samma dag, just på söndagen för min nedkomst.

För akten lämnades föderskan som brukligt var kvar i hemmet. Min mor hade ju, genom att föda mig, gjort sig oren och därför uteslutits ur församlingen. För att inte riskera dö odöpt under de veckodagar som skulle ha öppnat sig för mig fram till nästföljande söndag, för att inte redan som nyfödd hamna i helvetet och där plågas i evighet, togs jag med andra ord direkt från min moders sköte bort från hemmet på Norra Smedjegatan över Norrbro, förbi hovstallet och Kungliga Myntet, bars ännu påtagligt levande på Västra Långgatan söderut, sedan backen upp till dopfunten som då för tiden var uppställd vid kyrkans mindre port mot Tyska kyrkobrinken, där jag vet att två almar nyligen planterats.

Då jag bars förbi, en knapp timma gammal, var dessa barnträd bara året äldre än jag.

MIN FAR har jag inte sagt något om. Mäster Zergell befann sig när det här hände varken i hemmet eller senare samma dag i kyrkan för dopet.

Vid ankomsten till Stockholm ett år tidigare hade han ansökt om mästarbrev. Som prov på sin yrkesskicklighet hade han visat fram ett blått sammetsschabrak broderat med guld och till det ett sadelstycke av blått läder, också det utstucket med guld – arbeten som hallrätten funnit storartat välgjorda. Med intyget att han för sadelmakaryrket nu godtagits som hantverkare, hade han därefter, några månader före min nedkomst, ansökt om ett utrikes pass, fått det beviljat och avrest till Eisenach.

Till rikets huvudstad hade han närmast kommit från Eksjö. Han hade där i två år arbetat åt Smålands kavalleriregemente och sedan, efter några månader på plats i Stockholm, bestämt sig för att bo kvar.

Resan till Eisenach behövde göras för realisationen av de tyska tillgångarna. Han skulle också hämta upp sin mor och äldsta dottern Maria som båda hade kvarlämnats i det forna tyska hemmet.

På våren 1740, alltså fortfarande kort tid före min födsel, hade familjen ännu varit instuvad i ett uthus till guldsmeden Hoffbergs fastighet på Jakobsbergsgatan. Uthuset på denna plats låg mörkt på gården och var en ombyggd vagnsbod. Den enda fönstergluggen som fanns satt lågt och kunde ses från inkörsporten, om de som gick där ute på gatan händelsevis stannade till och tittade in: en ruta av glas på en gård inne i valvdjupet. Bakom rutan föll ett svagt ljus över en spisvrå. Längre in i rummet skymtade även köksbänken. Mässingsvredet till den enda kamardörren blänkte fram.

I DEN HÄR norra förstaden till Stockholm, där en av gatorna alltså hette Jakobsbergsgatan, låg ännu obrukbara fält mellan torra sandbackar och lergropar. Efter några vidsträckta trädgårdsmarker österut kom Träskjön. Där i utmarkerna hördes kvarnvingar slamra och banka i vinden och lukten kändes från avträdesvattnet som fördes med en skvalande bäck ner genom stadskvarteren ända till Träsktorget vid Saltsjöstranden. Vissa diken var träinklädda där de korsade vägen. Vid regn stänkte brunskummande vatten upp mellan plankorna och vätte skor och klänningsfällar.

Flera av gatorna på Norra malmen hade fått sådana grävda avloppsdiken. Ett dike ledde vatten från Karpdammen vid Roslagstull *inte* ner mot Träsktorget utan genom bevattningsdammar inåt mot stadsträdgårdarna och stallen, till ängsstyckena och färgerierna.

Det vatten som togs till hushållen i Hoffbergs stenhus och till gårdshuset där mina föräldrar bosatt sig, bars hem med ok från tvättbryggorna vid Packartorget. När pigan lyfte in de bägge

hinkarna var det just ett sådant tjockflytande dikesvatten hon ställde på köksgolvet.

Senare fick jag av porträttmålaren Lorens Pasch veta att han också hade bott där med dräng och två pigor. Hushållsvattnet hämtades från samma tvättbryggor. Han sade att pigorna redde hans mat med det och de hängde hinkarna av bäroket inne i själva ateljén där de gröngrå och brunvioletta porträttdukarna fanns buntvis uppställda vilka alla tagit färg av det dikesvatten som Pasch rörde ner i färgburkarna.

DET VAR vid den här tiden, alltså strax före resan till den kungliga saxiska residensstaden Eisenach, som det lyckats pappa att finna den bättre bostad i vilken jag sedan skulle komma till världen. Med sitt erhållna yrkesintyg som extra hovbrodör vid slottet hade han nämligen erbjudits en fabriksbyggnad med verkstadslokal. För det filigranfina brodöryrket gav särskilt salens högvälvda fönster just de ljusförhållanden som han fann nödvändiga. En trappa upp låg bostadsvåningen, på vinden kammare för de nio jungfrur och brodererskor som han tog i sin tjänst.

FRÅN MIN port löpte Norra Smedjegatan iväg full av stadsliv i nordsydlig riktning tills den i vardera ändan kapades mitt över av den tvärgående Jacobs gränd och av Styckgjutarbacken. Den tog sig fram på rullstensrester mellan stenhus och trädgårdsplank och med varje meter på skrå längs kvartersåsen Brunkeberg.

Det ansågs nästan otroligt hur en så vidsträckt och tjugo meter hög brant ännu kunde finnas mitt i huvudstaden, och det ansågs som osannolikt att berget under de årtionden som följde kunde försvinna helt, först genom sand- och stenförsäljningen som pågick under min ungdom och sedan genom fri materialhämtning i allmänhetens tjänst och för alla möj-

liga ändamål, för utfyllnad av gropar, träsk, vattendrag, för bygge av strandskoningar, brofästen, hamnredder, för gators utformande.

Kolossalstatyn gjuten i brons över konung Gustav III som jag senare utförde restes mitt ute i Saltsjövattnet på en nyanlagd halvö nedanför slottet. Halvöns fyllnadsmassor togs från sagda Brunkebergsås i vars skugga jag alltså föddes. Jag kom att bo i ett stenhus på gatans västra sida med gårdsplanket vänt mot Malmskillnadsgatan som just där låg inklämd med en stödmur direkt under bergsstupet.

Ovanför oss, uppe på åsens krön, fanns då ännu Beridarebansgatan. Det sexkantiga vårdtornet byggt i korsvirke med putsat tegel emellan hade kommit på glid av vinderosionen och beräknades kollapsa vid första vårstorm när tjälen gick ur mar-ken, men under min barndom tjänstgjorde väktaren ännu på kullens topp med timringning på dagen och lurblåsning nattetid. Vårdringningen, dagens sena ringning som jag också kunde höra från mitt hem, betydde att det högljudda nattlivet gick till ända eftersom stadens värdshusvärdar då upphörde med försäljningen av rusdrycker.

PÅ DEN här adressen som alltså var min första, gick solen ner bakom sandbranten där Vårdtornet stod. Kvällsskuggan kom då att släpas genom arbetslokalernas alla fönsterrader. Den drog ett skuggkläde över schabraquerna upplagda på arbetsbänken, drog det över pistolkapporna, över handtäckena, fanorna, standarderna, över pukkapporna. Aftonskuggan flyttade sig med breda penseldrag och mörklade arbetena i guld, silver, silke och kamelgarn, lade regementsbeställningarna och beställningarna för kungahuset i skugga.

Så här var det en tid i början. Jag minns det så.

Nu vidare framåt.

DROTTNINGEN Ulrika Eleonora dog i kopporna och skulle begravas med kunglig ståt. Hennes gemål var samme Fredrik I som, vad man sade mig, en gång faktiskt uppmanat pappa att bosätta sig i Sverige och som sedan också påverkat valet av just honom till kunglig hovbrodör.

Brodererskorna som blivit inskrivna i tjänst hos min far, tyckte dock illa om denne kung. Fredrik I var mer än vedervärdig. Hans gemål, den nu döda drottningen, sörjde de däremot djupt. De sade att hon bedragits och skändats av sin make kungen, och de visade även med ilska stygn i sömnaden att det varit samme kung Fredrik som låtit mörda drottningens bror Karl XII.

Några dagar lades nu drottningliket i öppen kista för allmän beskådan. Min pappa som fått en mängd beställningar för de kommande begravningshögtidligheterna, beordrade sina anställda att bege sig till sorgelägret.

De uppmanades ta sig den korta vägen över tre innerstadsbroar bort till Riddarholmen vid Mälarvattnet och med egna ögon bese den döda drottningen där hon lagts i Kungshusets runda torn.

Det hörde till undervisningen i dekorationskonsten nämligen, att studera liket, nu omgivet av fladdrande gula vaxljus, festonger av silverskir, av hovdamer som i heltäckande vita sorgkläder och höga strutar på huvudet dansade med trippande steg runt kistan, kring de uthängda ljusbärande skeletten, under de upphissade, kuddmjuka molnen där de guldklädda, knubb-fotade änglarna och kerubinerna satt sig att sörja.

ENLIGT DEN kungliga hallordning som gett pappa fullmakten som hovbrodör, hörde det till professionen att undervisa också sina barn. Mina systrar var alla med i sorgetåget och besåg den döda Ulrika Eleonora. Även jag togs dit och defilerade med mamma som hela tiden höll mig i handen och ledde mig framåt.

Från barnsben såg man mig som lyhörd och känslig. Man hade observerat att jag ville vidröra allt, att jag mer än andra lät mig styras av sinnesförnimmelser. Många år efteråt kunde jag ännu minnas lukten av död, att den inte kommit från rummet som sådant utan från drottningens tarmar. Vad jag mindes långt upp i åren var lukten av ruttna exkrementer. När vi närmade oss den döda grep mamma tag i mig under armarna och höll mig sedan upplyft så högt att jag kunde se kroppen över kistkanten.

Sedd på så vis var drottningen äcklig.

Mamma höll mig hela tiden uppe, tog små släpande steg över stengolvet så att mitt huvud fördes framåt.

Upplyft så kunde jag skåda allt från rätt höjd.

Jag kände på lukten och kunde senare också säga att den kropp som var död hade lindats i vad som varit vaxindränkta remsor av lärft. Sist visades den dödas ansikte, det blottade, uppsvållda. Kopporna hade gnagt av den pfalziska näshaken in till kraniebenet. Innanför det ögonlock som inte slöt tätt längre, såg jag också att den blå pupillen skrynklat sig. Den låg an mot ögats hinna med brunt koagel.

ALLT KUNGLIGT som var motbudande och fult var det pappas uppgift att försköna med förgyllningar, brodyrer, pärlstickier. Vid sin ankomst till huvudstaden fanns sedan lång tid tillbaka en konkurrentfirma driven av den inflytelserike Tobias Ley. Denne Ley hade antagits som hovbrodör redan under föregående århundrade, under Karl XI. Då Ley stått särskilt väl hos den nu avlidna drottningen men den här gången förbisågs av hovet, ville han med tarvliga medel tvinga till sig beställningarna till hennes begravning. Inte bara det: Ley ville tvinga far att lämna Stockholm.

Mäster Zergells arbeten var dock något annat än bara broderi. Det var stor konst och av högre kvalitet än det Ley kunde åstadkomma.

Pappa hade ju fått sitt tillstånd först av hallrätten men sedan också av Kommerskollegium. På kort tid hade han tillåtits förfärdiga och sälja sina varor en gros och minut. Beställningarna från regementena fortsatte att komma men nu särskilt också guld-, silver-, silkes-, och redgarnsbroderierna för slottsgemaken. Han broderade ordenskraschaner, som blivit på modet, rockar och västar och även fruntimmersstyvkjolar för hovets fröknar och för den blivande drottningen Lovisa Ulrika. Han lät brodera skinnhandskar, gehäng och grenadjärmössor. För Ulrika Eleonoras nu stundande begravning beställdes av pappa 154 broderade guldkronor, stora riksvapnet i brodyr, altarkläden, kalkdukar, kyrkhävar. Det beställdes bokstäver utförda i guld och silver.

JAG KUNDE vid det här laget stående på fabriksgolvet nå upp med näsan över verkstadsbordet. När pappa såg mig stå så där lyfte han upp mig och satte mig på den plats som han för brodöserna förklarade blivit bara min. Han lade mina knubbiga ben i kors och fick mig att sitta på skräddarmanér bland mönsterpapper, vinkelhakar, nåldynor.

Ein Wunderkind betyder ett underbarn.

Det fick jag tidigt heta i verkstaden. Som första uppdrag fick jag brodera mitt namn i guld: Tobias. I fabriksateljén på Norra Smedjegatan lärde jag mig sticka bokstäver på tyg innan jag lärde mig skriva dem på papper i skolan.